

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СИСТЕМОТВОРЧИЙ ЧИННИК ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ (ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД)

Постановка проблеми: Сучасний спосіб людської життєдіяльності призводить до все більшого антропогенного навантаження на природу, що створює загрози не тільки виснаження регіональних і глобальних екосистем, глобальної деградації природного середовища, а й підриває природні основи самого існування людини. Загострюється необхідність формування нового типу екологічного мислення, екологічної діяльності, екологічної поведінки, екологічного світовідношення і світобачення.

Мета: Враховуючи ступінь загальнокультурної та філософської розробленості проблеми, за мету ставиться окреслення концепції екологічної культури як основи екологічної безпеки.

Завдання: Розкрити сутність екологічної культури, окреслити рівні та напрями розвитку екологічної культури, охарактеризувати головні чинники екологічної безпеки.

Дослідженість: Проблема екологічної безпеки існує ще з давніх часів. Обмірковували цю проблему такі титани філософської думки як Арістотель, Демокріт, Сократ так і сучасні вчені, які створюють угруповання, щоб побороти неосвіченість в питаннях екологічної культури.

Екологічна свідомість суб'єкта значною мірою формується під впливом того соціального середовища, до якого він належить. Різні соціальні групи, верстви, класи, що знаходяться в однакових екологічних умовах, можуть мати різні оцінки, ставлення, установки щодо екологічних проблем. Це стосується і індивідуальної екологічної свідомості [1, ст.41]. Джерелом людської культури завжди було те, що людина знаходилася в коеволуції з природою, училась у неї розумінню властивих їй явищ, законів, співзвучності і втілювала їх у матеріальних і духовних цінностях. Поняттям «екологічна культура» охоплюється не тільки все те, що означає соціальне на відміну від природного, а й таке соціальне, яке сприяє збереженню і розвитку суспільства в біосфері в єдності з природою [5, ст.7].

Людству потрібна нова філософія життя, висока екологічна культура і свідомість. Сьогодні в усіх розвинених країнах світу екологічна культура стає невід'ємною частиною функціональної освіченості населення [4]. Ніколи ще за всю історію ми не були в такій залежності від стану своєї культури, як сьогодні, а рівень екологічної безпеки – від розвитку адекватної теорії культури з урахуванням тих особливостей, які привнесені сучасною екологічною ситуацією. Це вимагає глибоких наукових теоретичних досліджень явища екологічної культури в контексті екологічної безпеки і практичних інтерпретацій механізмів їх взаємозумовленості [5, ст.8].

Екологічна свідомість має ряд особливостей, які, в свою чергу, обумовлюють специфіку її функціонування в загальній структурі суспільної свідомості. До таких особливостей слід віднести:

1) комплексний характер, що враховує особливості об'єкта відображення, екологічно мисляча людина повинна демонструвати вміння не лише усвідомлювати взаємозв'язок окремих явищ природи та наслідків людської природоперетворюючої діяльності, а й прослідковувати, в якому взаємозв'язку вони перебувають з іншими явищами більш широкої системи, ніж та, що безпосередньо розглядається;

2) вміння охоплювати об'єкт відображення та пізнання у всій його різноякісності та побачити за цією багатоманітністю деяку сутнісну єдність, важливу в екологічному відношенні;

3) здатність бачити не тільки найближчі наслідки змін, що здійснюються в природі, але й наслідки більш віддаленого порядку, бачити не тільки прямі, а й зворотні зв'язки змін, що відбуваються в природі та суспільстві [3].

Історико-еволюційний аналіз феномена екологічної культури показав, що як специфічно людський спосіб адаптації в біосфері вона водночас є головним засобом регуляції відносин людини і біосфери, дедалі потужнішим чинником її самоорганізації та розвитку. У взаєминах з довкіллям на різних етапах свого історичного розвитку людство керувалося різними світоглядними парадигмами, які не лише формувалися під впливом досягнутого рівня та способів природокористування, але й, у свою чергу, істотно визначали його характер.

У міфологічному типі світовідчуття, який був пануючим в архаїчній культурі, природа уявлялась за аналогією зі «світом людини» (антропоморфізм). Більше того, природа і людина ототожнювались, і наскільки сутність людини осмислювалась та пояснювалась феноменами навколишнього світу, настільки ж останній поставав як втілення людських ознак та властивостей. У міфологічних образах природа, довкілля людини знайшли своє понятійно-образне втілення. Подібну світоглядну парадигму фахівці (Ф. Кессиді, Е. Тейлор, Д. Фрезер та ін.) пов'язують із тогочасним статусом людини, пригніченістю величчю та могутністю природи і обмеженістю у своїх практичних та теоретичних засобах осягнення суцього.

В античні часи відбувається кардинальне світоглядне зрушення, пов'язане з переходом від прямого ототожнення людини і природи, людини і суспільства, поняття та образу, матеріального та ідеального до їх розмежування, розрізнення, окреслення співвідношення між ними. Протиставлення різних сутностей, які мислилися до того часу, в кращому випадку, лише як дзеркальне відображення одними інших, створює основу для пошуку підстав та механізмів їх взаємодії, для розуміння ступеня тотожності та відмінностей людини і природи. Такі погляди на місце людини в системі «людина-природа» постають із синкретичного бачення світу античними мислителями (Арістотель, Демокріт, Платон, Сократ), з їхніх спроб осягнути універсум як щось одне, як цілісність. Культура ставлення людини до природи осмислюється через такі моральні категорії як «добро» і «зло» [5, ст.8].

Класична наука запропонувала принципово нове розуміння простору. Всесвіт для неї є повністю і неперервно заповненою системою, а простір – однорідним. У зв'язку з цим і відбувається переосмислення змісту поняття «навколишнє середовище». Воно перестає бути хаотичним і дедалі більше наділяється рисами впорядкованості, організованості, доцільності. Змінюється також самооцінка людиною свого місця у світі, своїх можливостей впливу на нього. Гуманістична орієнтація науки та практики часів Відродження та Реформації відкидає сліпе поклоніння людини перед її довкіллям, причому як соціальним, так і природним. Людина у цій системі духовно-практичних цінностей ставиться в центр світу. Можливості щодо приборкання природи та використання її багатств людиною інтерпретуються як необмежені в працях І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха, К. Маркса, Ф. Енгельса та ін.

Нові погляди на культуру поведінки людини в біосфері, зокрема концепція ноосфери, пов'язані з ім'ям В. Вернадського, який пояснює геологічні наслідки трансформації біосфери діяльністю людини. Сформована на той час утилітарно-прагматична доктрина природокористування багато в чому сприяла як успіхам сучасної західної цивілізації, так і екологічним негараздам. Зрештою, світоглядна орієнтація на використання свого середовища проживання істотно визначається ще й тим, що людина як родова істота постає не лише найпотужнішим чинником у біосфері, а й головним засобом підтримання її стійкості і сталого розвитку, тобто є рушійною силою самоорганізації біосфери [5, ст.9].

Отже, на сучасному етапі розвитку соціоприродних відносин відбуваються функціональні та структурні зміни суспільної свідомості, в яких відбувається глобально - екологічна ситуація, що склалася. З одного боку, відбувається екологізація суспільної свідомості, виникає і розвивається її новий стан, який виражається в масовому розповсюдженні та зростанні суспільної значимості соціально - екологічної проблематики в свідомості суб'єктів екологічної діяльності. З

іншого ж боку, формується екологічна свідомість як нова, відносно самостійна форма суспільної свідомості, для якої характерним є синтезований спосіб відображення та комплексний характер регулювання взаємовідносин у системі «суспільство - природа» [6].

Література

1. Акопян В. Г. Основні чинники формування екологічної свідомості особистості // Вища освіта України. - 2011. - № 2. - С. 41-47. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2011_2_9
2. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
3. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замойського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
4. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с
5. Юрченко Л. І. Екологічна культура як системотворчий чинник екологічної безпеки Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2009. – 31 с. – укр. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
6. <http://social-science.com.ua/article/366>
7. <http://www.univer.km.ua:81/?news=114>